

Piotr Majer

W obronie prawdy powołania misyjnego : uwagi na temat instrukcji Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów z 25 IV 2001 r. o wyjazdach i pobycie za granicą kapłanów z terenów misyjnych

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 45/3-4, 107-120

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. PIOTR MAJER

Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie

**W OBRONIE PRAWDY POWOŁANIA MISYJNEGO. UWAGI NA
TEMAT INSTRUKCJI KONGREGACJI DS. EWANGELIZACJI
NARODÓW Z 25 IV 2001 R. O WYJAZDACH I POBYCIE
ZA GRANICĄ KAPŁANÓW Z TERENÓW MISYJNYCH**

1. Motywy ogłoszenia dokumentu

Dokument Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów¹ został wydany jako instrukcja. Celem tego rodzaju norm kanonicznych jest, zgodnie z kan. 34, wyjaśnienie przepisów ustaw oraz rozwinięcie i określenie racji, które należy uwzględnić ustawy, aby w ten sposób ułatwić jej wykonanie, ale nade wszystko ułatwić egzekwowanie ustawy przez władzę wykonawczą, do której zasadniczo kierują się instrukcje. A zatem, choć instrukcje także są dyspozycjami natury ogólnej, ich stopień ogólności jest mniejszy aniżeli ustaw, z definicji generalnych i abstrakcyjnych, celem których nie jest w pierwszym rzędzie rozwiązywanie konkretnych problemów, które mogą pojawić się w stosowaniu ustawy. Stąd instrukcje towarzyszące ustawom spełniają pomocniczą funkcję w ich stosowaniu, odnosząc się do konkretnych – choć nie pojedynczych – pojawiających się problemów i trudności, bez konieczności nowelizacji ustaw w ścisłym sensie.

Instrukcja zakłada zatem istnienie ustawy. Taką ustawą, którą komentowana Instrukcja przywołuje na początku drugiej, normatywnej swej części, jest kan. 283 § 1, który stanowi: „duchowni, chociażby nie piastowali urzędu rezydencjalnego, nie powinni jednak na dłuższy czas, który należy określić prawem partykularnym, opusz-

¹ AAS 93 (2001), ss. 641-647.

czać swojej diecezji bez zezwolenia – przynajmniej domniemanego – własnego ordynariusza”. Wskutek inkardynacji i wynikającej z niej gotowości wypełniania kapłańskiej posługi w określonym Kościele partykularnym, duchowny, chociażby nie miał obowiązku rezydencji z uwagi na wypełniany urząd (np. biskupa diecezjalnego, koadiutora lub pomocniczego, administratora diecezji, proboszcza lub wikariusza parafialnego²), winien zamieszkiwać we własnej diecezji. Jest to prawdziwy obowiązek, a nie tylko zachęta (jak np. w kan. 280)³. Jakkolwiek nieobecność uznana przez prawo partykularne za „dłuższą” – komentatorzy poprzedniego Kodeksu rozmaicie określali czas nieobecności „dłuższej”: od jednego do sześciu miesięcy⁴ – wymaga zezwolenia własnego ordynariusza, a zatem winna być usprawiedliwiona i należycie uzasadniona. Zezwolenie ordynariusza na czasowe opuszczenie diecezji jest zatem prawdziwą dyspensą od obowiązku rezydencji, o którą można prosić, gdy zachodzi słuszna przyczyna⁵. Choć po Soborze Watykańskim II złagodzone zostały przepisy prawa kościelnego o inkardynacji duchowieństwa, aby ułatwić w ten sposób przemieszczanie się duchownych w celach duszpasterskich (np. czasowe spełnianie posługi kapłańskiej w krajach misyjnych lub innych Kościołach dotkniętych brakiem powołań), to jednak nie zaniechano przez to stanowienia przepisów odnoszących się do obowiązku rezydencji duchownych⁶.

² Zob. kanony: 395 § 1; 410; 429; 533; 544 § 2, 1°; 550 § 1. Zob. też Notę wyjaśniającą Papieskiej Rady ds. Interpretacji Tekstów Prawnych o obowiązku biskupa rezydowania w diecezji (12 IX 1996), *Communications*, 28 (1996), ss. 182-186.

³ Zob. A. Celegghin, *Obligaciones, iura et associationes clericorum*, *Periodica*, 78 (1989), s. 22.

⁴ Zob. A. Molina Meliá, *Komentarz do kan. 283*, w: A. Benlloch Poveda (red.), *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe, fuentes y comentarios de todos los cánones*, Valencia 1993, s. 156. Dawny kan. 143 pozostawiał doktrynie określenie, jak długo ma trwać nieobecność, by mogła być uznana za „dłuższą”. Dziś ma to sprecyzować prawo partykularne.

⁵ Zob. J. Herranz, *Incardinatio y transmigratio de los clérigos seculares*, w: AA. VV., *Vitam impendere Magisterio. Perfil intelectual e scritti in onore dei Professori Reginaldo M. Pizzorni, O. P., e Giuseppe di Mattia, OFMConv.*, Città del Vaticano 1993, s. 61.

⁶ Zob. S. Congregatio Consistorialis, *Normae pro sacerdotibus in Americam, Asiam, Insulas Philippinas vel Australiam migrantibus* (nov. 1967), w: X. Ochoa (red.), *Leges Ecclesiae*, III, Romae 1972, n. 3612, kol. 5278; Pontificia Commissio de Spiritualibus Migratorum atque Itinerantium Cura, *Normae quibus cleri incardinatio et itinera in transmarinis dioecibus ordinantur secundum Concilium Vaticanum secundum* (29 VI 1974), *ibidem*, V, Romae 1980, n. 4306, kol. 6832-6833. Zob. też J. Bakalarz, *Normy kanoniczne regulujące wyjazd kapłanów do krajów zamorskich*, *Roczniki Teologiczno-Ka-*

O tym, że Instrukcja odnosi się bezpośrednio do obowiązku rezydencji duchownych, świadczy także jej intytulacja w urzędowym organie Stolicy Apostolskiej: „De vitanda quorundam clericorum vagatione”, mając na uwadze, że termin „vagatio” jest tradycyjnie związany z instytucją inkardynacji duchowieństwa i zobowiązaniem do rezydencji⁷.

Instrukcja z 25 kwietnia 2001 r. stanowi zatem aplikację do kan. 283, aby zaradzić konkretnemu problemowi, jakim jest ucieczka duchowieństwa diecezjalnego z krajów misyjnych do diecezji w bogatszych krajach Europy i Ameryki Płn., o czym bez ogródek mówi się w pierwszej części dokumentu. Takie sytuacje nierzadko rodzą się wskutek samowolnego przedłużania pobytu za granicą księży legalnie udających się na studia zagraniczne lub w innych celach zaaprobowanych przez własnego ordynariusza. Nie zawsze jednak chodzi o smutne przypadki jawnej niesubordynacji duchownych, kierujących się mało szlachetnymi motywami, szukających dobrobytu i lepszych warunków życia. Instrukcja pragnie także zahamować praktykę namawiania kapłanów z terenów misyjnych przez ordynariuszy Kościołów partykularnych borykających się z niedostatkiem kapłanów, by po ukończeniu studiów pozostawali na Zachodzie. Czasami ofiaruje się ich własnym Kościołom na terenach misyjnych pomoc materialną, stanowiącą niejako rekompensatę za kapłana, który nie powraca do swej diecezji, ale za milczącą zgodą swego biskupa pozostaje za granicą w nieuregulowanej prawnie sytuacji. Nierzadko też chodzi o kapłanów, których zagraniczne studia przedłużają się nadmiernie, gdyż podejmują się zadań duszpasterskich, których solidne wypełnianie jest nie do pogodzenia z ukończeniem studiów w stosownym czasie⁸. Instrukcja odnosi się też do tych kapłanów, którzy z rozmaitych przyczyn (wojen, konfliktów, prześladowań) opuścili swe Kościoły lokalne w krajach misyjnych jako uchodźcy.

noniczne, 24 (1977), zesz. 5, ss. 111-117; Tenże, *Inkardynacja kapłanów w diecezjach zamorskich*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, 26 (1979), zesz. 5, ss. 79-93; Tenże, *Dokumenty normatywne Papieskiej Komisji dla Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów*, Studia Polonijne, t. 8, ss. 5-9, 17-19.

⁷ Can. 265: „Quemlibet clericum oportet esse incardinatum (...), ita ut clerici accipiantur seu vagi minime admittantur”.

⁸ O tych problemach pisał prezentując dokument Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów prefekt tej dykasterii, kard. J. Tomko, *Le ragioni di un'Istruzione*, L'Ossevatore Romano, 13 VI 2001, n. 134, s. 4.

Samowolne pozostawianie oraz nakłanianie kapłanów z młodych Kościołów do pozostawiania w krajach od dawna chrześcijańskich zostało zganione w poprzednich dokumentach Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów. W przewodniku duszpasterskim dla kapłanów diecezjalnych z Kościołów podporządkowanych tejże Kongregacji wydanym w 1989 r. przypomniano (n. 25), że kapłani posłani na studia za granicę mają po ich ukończeniu powrócić do swych diecezji⁹. Natomiast w instrukcji tej samej Kongregacji „*Cooperatio missionalis*” z 1 X 1998 r.¹⁰ wprost wskazano na to, że poszukiwanie przez diecezje cierpiące na brak powołań kapłanów i zakonnic pośród wiernych z krajów misyjnych jest niedopuszczalnym utrudnieniem dzieła ewangelizacji (n. 20).

Takie praktyki wydają się przybierać niepokojące wymiary, skoro po upływie dwóch i pół roku od wspomnianego napomnienia Stolica Apostolska uznała za stosowne interweniować poprzez wydanie Instrukcji zawierającej konkretne środki zmierzające do usunięcia, a co najmniej ograniczenia tego typu działań¹¹. Ponieważ problem dotyczy nie tylko Kościołów lokalnych z krajów misyjnych, ale także Kościołów partykularnych tzw. starych, czyli dawnego pochodzenia, adresatami Instrukcji są zarówno biskupi i zrównani z nimi w prawie (kan. 381 § 2) tych Kościołów, które podlegają Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów, zgodnie z normami Konstytucji Apostolskiej „*Pastor Bonus*” z 1988 r. (art. 89)¹², jak i biskupi

⁹ *Guida di vita pastorale per i sacerdoti diocesani nelle Chiese che dipendono dalla Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli „Le giovani Chiese”* (1 X 1989) w: D. Andrés Gutiérrez (red.), *Leges Ecclesiae*, vol. VIII, Romae 1998, kol. 11684-11726.

¹⁰ AAS 91 (1999), ss. 306-324. Zob. komentarze do tego dokumentu: J. García Martín, *La instrucción «Cooperatio missionalis» de la Congregación para la Evangelización de los Pueblos. Breves consideraciones*, *Commentarium pro religiosis et missionariis*, 80 (1999), ss. 343-356; J. González Ayesta, *L'istruzione «De cooperatione missionalis» e le Pontificie Opere Missionarie*, *Ius Ecclesiae*, 9 (1999), ss. 884-891.

¹¹ Kard. Tomko w cytowanym powyżej tekście wskazał, iż trzecia część, a nawet połowa autochtonicznych kapłanów niektórych diecezji afrykańskich rezyduje za granicą.

¹² Zgodnie z *Annuario Pontificio* 2001, s. 1593, Kongregacji podlegają niektóre regiony Europy południowo-wschodniej, obu Ameryk, prawie cały kontynent afrykański, Daleki Wschód, Azja i Oceania, z wyjątkiem Australii i Filipin. W 2000 r. było w sumie 1056 kościelnych jednostek terytorialnych na poziomie diecezji zależnych od tej dykasterii. Zob. *L'Attività della Santa Sede nel 2000*, Città del Vaticano 2001, s. 822. Na temat kryteriów zależności pewnych terytoriów od Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów zob. J. García Martín, *La Congregación para la Evangelización de los Pueblos según la const. apost. «Pastor Bonus»*, *Commentarium pro religiosis et missionariis*, 70 (1989), ss. 208-211; J. Passicos, *Le droit missionnaire, droit inachevé*, *L'année canonique*, 38 (1996), ss. 231-232.

Kościółów Europy i Ameryki Północnej. Przepisy Instrukcji mają być zachowane we wszystkich diecezjach, choć nie wymienionych wyraźnie w dokumencie, w których pojawia się ten sam problem. Ponieważ i do Polski przybywają kapłani-studenci z krajów misyjnych (aczkolwiek nie w liczbie porównywalnej z innymi krajami), także i u nas powinno się zwrócić uwagę na ten dokument, choć z pewnością problem nie jawi się aż tak drastycznie.

2. Ochrona autentyczności ducha misyjnego

Rozwiązanie powyższego problemu nie polega tylko na zastosowaniu pewnych środków czysto dyscyplinarnych, tzn. zobligowania duchownych inkardynowanych do diecezji misyjnych do posłuszeństwa i powrotu. Tak można by było powiedzieć o przypadkach tych kapłanów, którzy z mało szlachetnych pobudek, poprzez nieautoryzowane przeciąganie pobytu za granicą dążą do zapewnienia sobie warunków życia często o wiele lepszych, aniżeli w ich własnych krajach. Zagadnienie jawi się jednak bardziej delikatne, gdy wziąć pod uwagę magisterium Kościoła z lat po Soborze Watykańskim II, w którym gorąco zachęca się kapłanów, by nie wiązali swego kapłaństwa z jedną, konkretną diecezją, ale kierowani duchem apostołskim otwierali się na dzieło misyjne, na potrzeby innych Kościołów partykularnych i dzieł cierpiących na niedostatek duchowieństwa¹³. Tej duchowej zachęcie towarzyszą konkretne rozwiązania prawne mające umożliwić lepszą współpracę między poszczególnymi Kościołami lokalnymi. Nade wszystko należy tu wskazać na reformę przepisów dotyczących ekskardynacji i inkardynacji, a także umożliwienie czasowego przesiedlenia się kapłana

¹³ Spośród dokumentów Kościoła zob. przede wszystkim: Sobór Watykański II, *Decret o posłudze i życiu kapłanów „Presbyterorum ordinis”*, n. 10; Jan Paweł II, Adhort. apost. *„Pastores dabo vobis”*, 25 III 1992, n. 32 – tłum. polskie, L'Osservatore Romano (wydanie polskie), 13 (1992), nr 3-4, ss. 4-63; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Direktorium o posłudze i życiu kapłanów „Tota Ecclesia”* (31 I 1994), Libreria Editrice Vaticana 1994, nry 14-15. Spośród autorów zob. T. Rincón-Perez, *Sobre algunas cuestiones canónicas a la luz de la Exh. apost. „Pastores dabo vobis”*, Ius Canonicum, 33 (1993), ss. 332-340; K. Chromy, *La spiritualità missionaria del sacerdote nel Sinodo dei Vescovi del 1990 e nella „Pastores dabo vobis”*, Roma 1996, passim. Bezpośrednio w odniesieniu do dzieła misyjnego zob. P. Pavanello, *I presbiteri «fidei donum» speciale manifestazione della comunione delle Chiese particolari tra loro e con la Chiesa universale*, Quaderni di diritto ecclesiale, 9 (1996), ss. 36-47; J. García Martín, *La encíclica «Fidei donum» de Pio XII y la dimensión universal del servicio del presbítero secular*, Commentarium pro religiosus et missionaris, 79 (1998), ss. 35-71.

do innego Kościoła partykularnego, np. w kraju dotkniętym brakiem powołań (kan. 271)¹⁴.

Tak więc duchowny pragnący po zakończeniu studiów pozostać w którejś z diecezji europejskich czy północnoamerykańskich, ale też ordynariusz zachęcający takiego kapłana do pozostania, mogą powoływać się na dokumenty Kościoła o powszechności posługiwania każdego kapłana i gotowości przyjęcia z pomocą wspólnotom pozbawionym duchownych. Tym bardziej, że zachęta do otwarcia się na potrzeby innych Kościołów odnosi się także do kapłanów z terenów misyjnych, choćby same odczuwały niedostatek duchowieństwa, o czym mówił Sobór Watykański II w Dekrecie o misyjnej działalności Kościoła „*Ad gentes*”¹⁵ i przypomniał Jan Paweł II w encyklice „*Redemptoris missio*” z 7 XII 1990 r.¹⁶ Dlaczego więc im się tego zabrania? Czy ograniczanie przychodzenia z pomocą diecezjom potrzebującym kapłanów nie stoi w sprzeczności z posoborowym nauczaniem Kościoła?

Odpowiedź na to pytanie dał prefekt Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów, Kard. J. Tomko, który w prezentacji omawianej tu Instrukcji wskazał na jej zasadniczy cel, jakim jest promo-

¹⁴ Zob. S. Congregatio pro Clericis, *Notae directivae de mutua Ecclesiarum particularium cooperatione ac praesertim de aptiore cleri distributione*, 25 III 1980, AAS 72 (1980), ss. 343-364 (tłum. polskie: PPK, t. XII, z. 1, ss. 290-332). Wśród autorów zob. J. Hervada, *La incardinación en la perspectiva conciliar*, *Ius Canonicum*, 7 (1967), ss. 479-517; T. Pieronek, *Próba dostosowania norm prawa kanonicznego o inkardynacji i ekskardynacji do współczesnych potrzeb duszpasterstwa*, *Prawo Kanoniczne*, 11 (1968), n. 1-2, ss. 45-60; J. Herranz, *El nuevo concepto de la incardinación*, w: AA. VV., *Los presbíteros: ministerio y vida*, Madrid 1969, ss. 253-261; J. M. Ribas, *Incardinación y distribución del clero*, Pamplona 1971, ss. 123-294; J. I. Bañares, *Algunas consideraciones a propósito de la incardinación*, *Scripta Theologica*, 23 (1991), ss. 247-254; H. Schmitz, *Stosunek inkardynacji. Kwestie struktury i problemy regulacji zreformowanej instytucji prawnej*, *Kościół i Prawo*, t. 11, Lublin 1993, ss. 145-159; H. Schwendenwein, *Die Zugehörigkeit zu einem geistlichen Heimatverband*, w: J. Listl, H. Schmitz, (red.), *Handbuch des katholischen Kirchenrecht*, Regensburg 1999, ss. 264-274, szczeg. ss. 269-272.

¹⁵ Nr 20: „jest rzeczą bardzo wskazaną, by młode Kościoły jak najprędzej czynnie uczestniczyły w powszechnym dziele misyjnym Kościoła, wysyłając od siebie misjonarzy do głoszenia Ewangelii na całym świecie, chociażby same cierpiały na brak kapłanów”.

¹⁶ Nr 85: „Zachęcam wszystkie Kościoły i Pasterzy, kapłanów i zakonników, wiernych, by otwierali się na powszechność Kościoła, unikając wszelkiego rodzaju partykularyzmu, ekskluzywizmu i poczucia samowystarczalności (...) Kościołom tym mówię: (...) sami także wysyłajcie misjonarzy w świat”. Zob. też nry 64, 67-68. Tłum. polskie encykliki w zbiorze: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. I, Kraków 1996, ss. 377-460. Zob. też inne dokumenty Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów: Instr. „*Cooperatio missionalis*”, n. 20; *Guida di vita pastorale...*, n. 4.

cja zarówno autentycznego ducha misyjnego wszystkich kapłanów diecezjalnych, jak i pomoc młodym Kościołom w osiągnięciu przez nie dojrzałości i samodzielności¹⁷. Instrukcja Kongregacji, potwierdzając aktualność doktryny Kościoła o powszechności posługi każdego kapłana, broni zarazem prawdy powołania misyjnego w Kościele. Byłoby czymś sprzecznym z autentycznym duchem misji namawianie, powołując się na wzniosłe hasła o powszechności Kościoła, kapłanów z tych ziem, które znajdują się jeszcze w fazie „zaszczepiania Kościołów w narodach i wspólnotach, w których się jeszcze nie zakorzenił” (kan. 786), by pozostawili swe wspólnoty i dzieło ewangelizacyjne i poświęcili się duszpasterstwu w innych Kościołach lokalnych, nawet jeśli istotnie są dotknięte niedostatkiem powołań.

Pośród podstawowych przymiotów autentycznego ducha misyjnego wymienić należy szczerość chęci służenia Kościołowi w duchu eklezjalnej komunii, która wyraża się bezpośrednio w komunii z własnym pasterzem. Jeśli wrócić do dokumentów magisterium, które eksponują powszechność posłannictwa kapłańskiego, to zauważy się natychmiast, że pragnienie przyjscia z pomocą Kościołom cierpiącym na brak duchowieństwa nie może dokonywać się poza kościelną komunią. Tekst soborowego Dekretu o posłudze i życiu kapłanów „*Presbyterorum ordinis*” (n. 10), uznawanego za fundamentalny i najczęściej chyba przywoływanego w kontekście troski o wszystkie Kościoły, która winna leżeć na sercu każdemu kapłanowi, zawiera klauzulę „za pozwoleniem lub zachętą swego ordynariusza”. Ten fragment cytuje dosłownie, z nie mniejszą częstotliwością przypominany tekst adhortacji apostoelskiej „*Pastores dabo vobis*” (n. 32). Konsekwentnie, każda samowolna decyzja kapłana, przeciwna woli swego biskupa, nie byłaby decyzją podjętą z miłości do Kościoła. Co za tym idzie, znajdując się poza „*communio*”, byłaby pozbawiona autentyczności, a raczej byłaby zafalszowaniem prawdziwego ducha misyjnego. Nie należy wszakże zapominać, że istotnym elementem misyjności – łącznie z etymologicznym znaczeniem słowa „misjonarz”, czyli „posłany” (*missus*) – jest posłanie przez kompetentną władzę kościelną do pełnienia dzieła ewangelizacji (kan. 784). Prawdziwie misyjna gotowość kapłana nie

¹⁷ Zob. J. Tomko, *Le ragioni...*, l. c.

jest, ściśle biorąc, gotowością na to, by „iść”, ale na to, by „być posłanym”, co zawsze zakłada posłuszeństwo swemu pasterzowi¹⁸.

Także patrząc od strony Kościołów partykularnych z krajów od dawna chrześcijańskich nie byłoby czymś stosownym i słusznym pozabawianie młodych wspólnot, w których Kościół właściwie jeszcze się konstytuuje, sił ludzkich niezbędnych do osiągnięcia pełnej dojrzałości, samodzielności, czyli własnych środków, dzięki którym same będą mogły prowadzić dzieło ewangelizacji (kan. 786)¹⁹. Trudno czynić tu jakiś rodzaj licytacji, które z dzieł apostołskich – ewangelizacja, czyli działalność misyjna w ścisłym sensie, czy też nowa ewangelizacja ludów tradycyjnie chrześcijańskich – stoi na pierwszym miejscu w misji Kościoła. Prawdą jest jednak, że encyklika „*Redemptoris missio*” rozróżniając pomiędzy „ewangelizacją” i „nową ewangelizacją”, czyli „re-ewangelizacją”, przyznaje swoiste pierwszeństwo misjom „*ad gentes*” (n. 34 i 64)²⁰.

Jednym z zasadniczych celów działalności misyjnej zmierzającej do zaszczepienia Kościoła w jakiejś wspólnotcie jest ustanowienie hierarchii spośród duchowieństwa miejscowego. Znacząca liczba autochtonicznych kapłanów jest jednym z wyraźnych znaków *plantationis Ecclesiae*, czyli osiągnięcia przezeń pełnej dojrzałości i samodzielności²¹.

¹⁸ Wprowadzie działalność misyjna w ścisłym sensie to głoszenie Ewangelii na tych ziemiach, gdzie Kościół jeszcze się nie zakorzenił (kan. 786), to jednak w cytowanych tu dokumentach zaraz obok misji „*ad gentes*” mówi się o innych potrzebach duszpasterskich, które wymagają gotowości przyścia z pomocą rozmaitym wspólnotom i dziełom cierpiącym na brak powołań. A zatem zarówno głoszenie Ewangelii wśród tych, którzy nie znają Chrystusa, jak i gotowość na udanie się do Kościołów potrzebujących kapłanów wymagają szczerego ducha „misyjnego”.

¹⁹ Zob. enc. „*Redemptoris missio*”, nry 48-49. Zob. też W. Góralski, *Działalność misyjna Kościoła*, Prawo Kanoniczne, 28 (1985), n. 3-4, ss. 36-37; P. Giglioni, *Il vocabolario missionario*, Euntes Docete, 44 (1991), ss. 271-272; V. P. Pinto, *La norma codiciale al servizio della Chiesa missionaria. Una esegesi al canone 786*, Euntes Docete, 44 (1991), ss. 304-311; F. Retamal, *Komentarz do kan. 786*, w: A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña (red.), *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico*, t. III, Pamplona 1996, ss. 186-188; D. Salachas, *Fede e cultura nell'azione missionaria della Chiesa secondo le norme del diritto canonico*, Euntes Docete, 51 (1998), ss. 110-111.

²⁰ N. 64: „Posłannictwo Kościoła jest szersze niż «komunia między Kościołami», która powinna być nastawiona nie tylko na pomoc w reewangelizacji, ale przede wszystkim na działalność ściśle misyjną”.

²¹ Zob. list apost. Pawła VI, *Australiam terram* (22 III 1976), AAS 69 (1977), s. 29, o wyjęciu terytoriów Australii z kompetencji Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów. Jako jedną z racji rezygnacji uznawania Australii za kraj misyjny podawano znaczący wzrost liczby rodzimych kapłanów.

Stąd odciąganie rodzimych duchownych od własnego kraju czekającego na ich kapłańską ewangelizacyjną posługę stanowiłoby faktycznie utrudnianie osiągnięcia tego pierwszorzędnego celu misyjnej działalności Kościoła. Znaczenie szkód wyrządzanych przez takie działanie jawi się tym większe, gdy weźmie się pod uwagę, że kapłani z terenów misyjnych są wysyłani przez swych biskupów na studia uniwersyteckie za granicę z myślą, by większość, a przynajmniej niektórzy z nich mogli objąć w przyszłości funkcje i urzędy wymagające większej odpowiedzialności i stosownego wykształcenia²², stopniowo zastępując przybyłych z zewnątrz misjonarzy.

3. Konkretnie środki przeciwdziałania przewidziane w Instrukcji

Instrukcja Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów w drugiej (zasadniczo), normatywnej części podaje szereg praktycznych i konkretnych środków, za pomocą których zmierza do przeciwstawienia się praktykom uznanym za szkodliwe i niebezpieczne dla działalności misyjnej. Przede wszystkim odnoszą się one do nadużyć związanych z wysyłaniem z terenów misyjnych rodzimych kapłanów na studia zagraniczne, ale także z podejmowaniem przez nich posługi kapelana emigrantów oraz z problemem kapłanów uchodźców.

Odpowiednia formacja kleryków i kapłanów

Pierwszym krokiem w celu zapobieżenia sytuacjom, o których traktuje Instrukcja jest stosowne wychowanie kleryków oraz formacja stała kapłanów z krajów misyjnych, która ma zrodzić w nich autentycznego ducha służby kapłańskiej, szczerą miłość do Chrystusa i Kościoła, umiłowanie i poczucie więzi z własnym Kościołem partykularnym, z biskupem stojącym na jego czele i z lokalnym prezbiterium, praktyczne posłuszeństwo i szczerze pragnienie poświęcenia się dziełu ewangelizacyjnemu na własnej ziemi.

²² Sobór Watykański II, *Dekret o działalności misyjnej Kościoła „Ad gentes”*, n. 16: „Ponadto należy wybierać odpowiednich kapłanów, którzy po pewnej praktyce duszpasterskiej, powinni zdobyć wyższe wykształcenie na uniwersytetach, również zagranicznych, zwłaszcza w Rzymie i innych instytucjach naukowych, tak aby jako członkowie miejscowego kleru, wzbogaceni w odpowiednią wiedzę i doświadczenie, mogli służyć młodym Kościołom w wypełnianiu trudniejszych zadań kościelnych”. Wiadomo także, że do objęcia niektórych urzędów kościelnych wymaga się posiadania odpowiedniego tytułu akademickiego. Zob. kanony: 253 § 1, 478 § 1, 1420 § 4, 1421 § 3, 1435.

Specyficznym wymiarem i celem formacji winno być zapobieżenie tworzenia się fałszywej mentalności o prawie do studiów za granicą każdego kapłana z terenów misyjnych oraz ambicji zajmowania znaczącego czy uprzywilejowanego miejsca w diecezji po powrocie z zagranicy. Przeciwnie, rodzimi kapłani winni być formowani jako ci, którzy z apostołskim zapałem w pierwszym rzędzie podejmą misyjne dzieło ewangelizacji sióstr i braci w swym własnym kraju nie znających jeszcze Chrystusa²³.

Wybór kandydata i rozważenie pożytku z jego wyjazdu za granicę

Dekret soborowy „*Ad gentes*” stanowi, iż z terenów misyjnych mają być wysyłani na studia zagraniczne kapłani „odpowiedni” (AG 16). Komentowana Instrukcja podaje cechy, jakimi winni odznaczać się kandydaci: powinni być prawdziwie uzdolnieni intelektualnie i zdolni do podjęcia funkcji, które mogłyby im zostać w przyszłości powierzone. Wyboru kandydatów biskup winien dokonać „uważnie”, zasięgając opinii swych współpracowników. Nie można traktować wysyłania kapłana za granicę – wyraźnie przestrzega się w Instrukcji (n. 7) – jako doraźnego środka dla rozwiązania jego osobistych problemów. Biskup winien też uzyskać zgodę tego, którego przeznaczona na zagraniczne studia (art. 1).

Inną kwestią jest obowiązek dokonania należytej oceny konieczności lub pożytku płynącego z wysłania za granicę kapłana. Biskup wraz ze swymi współpracownikami winni uwzględnić konkretne potrzeby diecezji, a także środki materialne, którymi dysponuje, by zapewnić kapłanowi utrzymanie podczas pobytu na studiach. Trzeźwa ocena potrzeb i możliwości pozwoli na uniknięcie trudnych sytuacji (np. gdyby kapłan wysłany za granicę nie mógł poświęcić się studiom, bo musiałby sam starać się o utrzymanie i poniesienie koniecznych kosztów). Z drugiej strony, biskup wysyłając na zagraniczne studia jasno i konkretnie powinien postawić kandydatowi wymogi: miejsce i specjalność studiów oraz definitywny czas ich ukończenia i powrotu do diecezji²⁴.

²³ Zob. Kongregacja do spraw Ewangelizacji Narodów, *Guida di vita pastorale...*, n. 4 i 25.

²⁴ Nie można też przemilczeć, iż byłoby niesprawiedliwością wobec osób i instytucji wspierających finansowo studia zagraniczne kapłanów z uboższych krajów (a do takich przecież zaliczają się kraje misyjne), jeśliby kapłan bezpodstawnie przedłużał studia lub po ich ukończeniu nie wracał do własnej diecezji. Niektóre z takich instytucji wymagają,

Podpisanie stosownej umowy

Biskup *a quo* (tzn. przełożony diecezji misyjnej, który wysyła kapłana na studia do Europy lub Ameryki Pn.) winien najpierw porozumieć się z biskupem *ad quem* (czyli biskupem diecezji, w której ma podjąć studia wskazany kandydat) i podpisać z nim umowę²⁵, w której należy uzgodnić rozmaite kwestie dotyczące pobytu kapłana za granicą, a mianowicie: miejsce i rodzaj studiów, czas przewidziany na ich ukończenie, sposób utrzymania duchownego podczas pobytu za granicą oraz działalność duszpasterską, którą będzie mógł podjąć w przyjmującej go diecezji (art. 3). Na mocy tego porozumienia biskup *ad quem* staje się w uzgodnionych sprawach przełożonym kapłana-studenta, winien troszczyć się o jego życie duchowe, włączyć go do prezbiterium diecezji (kan. 498 § 1, 2°) i powierzyć mu – jednak tylko w czasie studiów – wyłącznie takie funkcje duszpasterskie, które nie będą przeszkodą w terminowym wypełnieniu głównego zadania, dla którego kapłan został wysłany za granicę, czyli studiów uniwersyteckich oraz nie będą stanowiły pretekstu do pozostania za granicą²⁶. Oczywiście, gdy zawczasu dokładnie będą sprecyzowane zadania, określony czas i kompetencje, biskup europejski czy północnoamerykański nie będzie tolerował przedłużania pobytu takiego kapłana w diecezji a także sam nie będzie go do tego zachęcał. Jasne określenie praw i obowiązków duchownego daje też podstawę do zastosowania sankcji administracyjnych lub karnych w wypadku poważniejszych problemów, np. biskup *ad quem* może odmówić kapłanowi zezwolenia na pobyt w diecezji (art. 6), a biskup miejsca inkardynacji może ukarać go sprawiedliwą karą w wypadku uporczywej odmowy powrotu do własnej diecezji (art. 7).

Wymóg podpisania porozumienia między zainteresowanymi biskupami nie jest w prawie kanonicznym nowością. Tego typu umo-

by biskup starający się o stypendium nie tylko zobowiązał się na piśmie, że wysłany przezeń kapłan powróci do diecezji, ale by umotywował swój zamiar wysłania go na studia zagraniczne, wskazując funkcje, jakie w przyszłości zamierza kandydatowi powierzyć.

²⁵ Stroną wspomnianej umowy ma być także instytucja przyjmująca wysłanego za granicę kapłana (art. 2), choć z tekstu Instrukcji nie wynika dokładnie, czy instytucją tą ma być wydział lub uniwersytet, kolegium księży czy np. instytucja fundująca stypendium naukowe.

²⁶ Z tego względu nie może mu zostać powierzony urząd proboszcza wiążący się z nieusuwalnością.

wy były przewidziane w dawniejszym ustawodawstwie odnośnie do kapłanów udających się z różnych przyczyn do innych krajów, szczególnie zamorskich²⁷. Aktualny Kodeks zachowuje ten wymóg w przypadku czasowego przeniesienia się duchownego do innej diecezji (kan. 271 § 1)²⁸, np. jako misjonarza²⁹, albo też czasowego wypełniania posługi kapłańskiej w innym dziele czy duszpasterstwie specjalistycznym³⁰.

Przepisy dotyczące kapelanów dla emigrantów oraz kapłanów uchodźców

Fenomen wzmożonej emigracji z pobudek ekonomicznych dotyczy w dużym stopniu terenów misyjnych, które z reguły są krajami bardzo ubogimi. Kapłani z diecezji podległych Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów podejmują duszpasterstwo swych rodaków, emigrantów, odpowiadając w ten sposób na wezwanie Kościoła, by katolicy emigranci byli objęci duszpasterską troską kapłanów dobrze znających ich język, mentalność i kulturę. Omawiana Instrukcja (art. 8) odsyła tu do innych przepisów prawa kanonicznego dotyczących duszpasterzy migrantów³¹, czyniąc jednak pewne uściślenia.

Aktualne prawodawstwo odnośnie do powoływania kapelanów migrantów zawiera się w dwóch wzmiankowanych dokumentach z 1969 r.: motu proprio Pawła VI „*Pastoralis migratorum cura*” i towarzyszącej mu instrukcji Kongregacji Biskupów „*De pastorali mi-*

²⁷ Zob. konst. apost. Piusa XII, *Exsul Familia* (1 VIII 1952), tyt. II, art. 3, AAS 44 (1952), ss. 693-694 i inne dokumenty cytowane w przyp. 6.

²⁸ Zob. J. Herranz, *Incardinatio y transmigratio...*, ss. 64-66.

²⁹ Wzór umowy dotyczącej kapłanów wyjeżdżających na misje przyjęty przez Konferencję Biskupów Włoch zob. *Ius Ecclesiae*, 9 (1999), ss. 892-897 wraz z komentarzem J. A. Araña, *Lo schema-tipo CEI di Convenzioni per il servizio pastorale in missione dei presbiteri diocesani*, tamże, ss. 897-904.

³⁰ Zob. np. odnośnie do kapelanów wojskowych: konst. apost. Jana Pawła II, *Spirituali militum curae* (21 IV 1986), AAS 78 (1986), ss. 481-486, art. VI § 1; odnośnie do kapelanów emigrantów: motu proprio Pawła VI, *Pastoralis migratorum cura* (15 VIII 1969), AAS 51 (1969), ss. 601-603 i instr. Kongregacji Biskupów, *De pastorali migratorum cura* (22 VIII 1969), AAS 51 (1969), ss. 614-643, nry 36-37 (tu umowę mają podpisać nie konkretni biskupi, ale zainteresowane konferencje biskupów); odnośnie do „Mission de France”: *Loi propre de la Mission de France* (8 VI 1988), *L'année canonique*, 31 (1988), ss. 284-289, art. 8, 27, 31, 32.

³¹ Zob. szerzej na ten temat J. Bakalarz, *Misjonarz migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła*, Poznań 1992.

gratorum cura". Zgodnie z tymi przepisami, mianowanie na urząd kapelana migrantów może odbyć się po stosownym porozumieniu zainteresowanych konferencji biskupów. Dopiero konferencja biskupów kraju *ad quem* poleca kapłana konkretnemu biskupowi, który zleca mu misję duszpasterza migrantów³². Niektórzy autorzy twierdzą jednak, że pośrednictwo konferencji biskupów nie jest absolutnie konieczne, gdyż zgodnie z obowiązującym kan. 271 wystarcza porozumienie dwóch zainteresowanych biskupów³³.

Komentowana Instrukcja także nie wymaga, by w każdym przypadku powierzania kapłanowi z diecezji misyjnej funkcji duszpasterza migrantów interweniowały obie konferencje biskupów, aczkolwiek dopuszcza taką możliwość, gdy zaleca to wielka liczba emigrantów z danego kraju (art. 9). Nowością Instrukcji jest zalecenie, by umowa, którą podpisują obaj zainteresowani biskupi (podobna do tej, której wymaga się przy wysyłaniu kapłanów na studia zagraniczne) zawierała, oprócz innych uwarunkowań, także jasną klauzulę odnośnie do czasu wypełniania posługi kapelana emigrantów przez kapłana inkardynowanego na stałe do diecezji misyjnej. Oczywiście chodzi o to, by móc zobligować duchownego do powrotu, gdy jego misja duszpasterza migrantów dobiegnie końca.

Jeśli chodzi o kapłanów z terenów misyjnych, którzy wskutek konfliktów zbrojnych czy prześladowań opuścili swe diecezje i uciekli do innych krajów, Instrukcja nakazuje, by przed powierzeniem im jakichkolwiek funkcji duszpasterskich w miejscu aktualnego przebywania, biskup diecezji zasięgnął wpieryw opinii Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów (art. 10). W tym punkcie prawo nie ulega zatem wielkim zmianom, jako że podobny wymóg ustanowiła instrukcja Papieskiej Komisji ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych „*De cleri transitu*” z 1974 r.³⁴ Racją tego rozwiązania

³² Zob. instr. *De pastoralis migratorum cura*, art. 36 §§ 1-2. Ta nieco skomplikowana procedura jest i tak uproszczona w stosunku do regulacji przyjętej w konst. apost. Piusa XII, *Exsul Familia* z 1952 r., gdzie wymagano zgody Stolicy Apostolskiej na każdą nominację kapelana emigrantów.

³³ Zob. V. de Paolis, *De cura pastoralis migratorum*, Periodica, 70 (1981), ss. 163-164; S. Lederhilger, *Seelsorge am Menschen unterwegs*, w: J. Listl, H. Schmitz, (red.), *Handbuch...*, s. 547; F. J. Schneider, *Komentarz do kan. 271*, w: J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green (red.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York-Mahwah 2000, ss. 340-341.

³⁴ Polskie tłumaczenie tego dokumentu podaje J. Bakalarz, *Dokumenty normatywne...*, Studia Polonijne, t. 8, ss. 17-19.

jest nadzwyczajny charakter takiej sytuacji, której często towarzyszy niemożność porozumienia się z własnym biskupem kapłana-uchodźcy.

Podsumowując. Omawiany dokument Kongregacji do spraw Ewangelizacji Narodów wyraża troskę Kościoła o to, by różnego rodzaju naruszenia obowiązku rezydencji kapłanów w diecezji nie były przeszkodą dla realizacji dzieła misyjnego. Jasno wskazuje się na to, iż dłuższy pobyt kapłana poza swoją diecezją bez wyraźnego zezwolenia własnego biskupa jest nadużyciem, które należy eliminować, a przez milczące tolerowanie nieposłuszeństwa nie stwarzać okazji do tego typu zachowań.

En defensa de la autenticidad de la vocación misionera. Consideraciones en torno a la Instrucción de la Congregación para la Evangelización de los Pueblos (25 IV 2001) sobre el envío y permanencia en el extranjero de los sacerdotes del clero diocesano de los territorios de misión

El contenido del artículo es la presentación y breve comentario al reciente documento de la Congregación para la Evangelización de los Pueblos, cuyo fin es defender y promover el espíritu misional genuino, corrigiendo abusos en la obligación de residencia de sacerdotes incardinados en las diócesis misioneras. La problemática será presentada también en una publicación más extensa realizada por el autor en castellano en uno de los próximos números de la revista „Ius Canonicum”.